

A „SZÁZADOK” 1965. MÁSODIK FÉLÉVI SZÁMAIRÓL*

Ha az ismertető ilyen nagy anyag átfogására vállalkozik, mindenképpen egy szubjektív tényezőnek kell tollát vezetnie: szándékához minél közelebb állóan csoportosítania és bizonyos mértékig szelektálnia is kell a cikkek, közlemények, vitaanyagok és ismertetések bő termését. Csak ennek előrebocsátása után lehet a Századok jelzett számainak több mint ezer oldaláról bármilyen szempontból is beszámolót készíteni.

A cikkek (TANULMÁNYOK, KÖZLEMÉNYEK) címeinek pusztá felsorolása is mutatná, hogy az újkor problémaköréit továbbra is sokkal több írás érinti, mint a középkorét.

A hazai feudalizmust csak *Hegyi Klára* historiográfiai, *Bogdán István* és *R. Várkonyi Agnes* gazdaság-társadalomtörténeti tanulmányai tárgyalják (mindhárom a 4–5. számban). Az első, „A parasztvármegye kérdése a történeti irodalomban” egy adott kérdésre vonatkozó irodalmi anyag összevetése alapján igyekszik megjelölni, melyek e téren a további kutatás legfontosabb feladatai, míg *Bogdán István* „Papírkereskedelmünk a XIV–XVII. században” című filológus alapossággal megírt munkájában azt igyekszik nyomon követni, hogyan alakult ki a papírt is árusító vegyeskereskedésből évszázados fejlődés folyamán az önálló papírkereskedő. Sokkal nagyobb lélegzetű, témafelvetése is átfogóbb *R. Várkonyi Agnesnek* „A Habsburg-abszolútizmus és a magyarországi jobbagység a XVII–XVIII. század fordulóján” című tanulmánya, amely a magyar polgári történetírás egyik évszázados kérdésére keres marxista elemzésekben alapuló választ. Szinte az egész idevonatkozó hazai és nemzetközi irodalom birtokában,

és az átnézett óriási levéltári anyagot feldolgozva, bizonyítja a szerző, hogy a XVII. század második felének Habsburg-abszolútizmusa azzal, hogy nemzetközi állásának megtartása érdekében mind fokozottabban igyekezett a magyarországi nem-nemesek adóját emelni, s ezt az adót az amúgy is lassan bontakozó paraszti árutermelés, kereskedelem terhére pénzben szedni, aláásta Magyarországon saját gazdasági és politikai alapjait, s ezzel előidézője lett a XVII–XVIII. század fordulóján kiteljesedő válságnak. A tanulmány akár vázlatos ismertetése éppen szerteágazó — a Habsburgok adó-, vám- és katonapolitikáját, a magyarországi társadalmi rétegekkel szembeni taktikáját, a hazai társadalomfejlődés belső összetevőit érintő — elemzései következtében szétfeszítenék e szűk áttekintés kereteit. Fontosságát legjobban ahhoz a nemzetközi — német, francia, szovjet — történeti irodalomban régen tartó vitához való kapcsolódása jelzi, mely az abszolút monarchia értékeléséről, társadalmi alapjairól folyik.

Érdekes új forrásanyag alapján készült *Barta Istvánnak* — Kossuth hazai politikai tevékenységének legavatottabb szakértőjének — „Kossuth ismeretlen politikai munkája 1833 elejéről” című írása (3. sz.). Amikor 1832 végén Kossuth a pozsonyi országgyűlésre jutott, ott barátságot kötve Orosz Józseffel, élénk írói tevékenységbe kezdett. Ketten szerkesztették az Országgyűlési Tudósításokat, majd Kossuth könyvet kezdett írni a diétai eseményekről. A tervezett külföldi megjelenést azonban a kormány megakadályozta. A kézirat, a korrektúra elveszett, s most az Országos Levéltár Kossuth Gyűjteményéből került csak elő a munka bevezetője, mely egyben annak leg-

* 1965. 3., 4–5., 6. szám.

fontosabb részét képezte. Itt fejt ki a fiatal politikus először összefüggően a haladó liberális reform-ellenzék követéseit, eljut a „szerencsétlen... azon társaság, hol egy tagnak boldogsága más tagnak boldogtalanságán, egynek szabadsága másnak elnyomásán alapul” megfogalmazásához (404. o.) és felveti a korabeli Magyarország polgári átalakulásának szinte minden megoldásra váró fontos problémáját: a népképviselést, közös teherviselést, kötelező jobbágyfelszabadítást, az ősiség eltörlését stb. Mindezek mutatják, hogy Kossuth már ekkor eljutott kora leg-
haladóbb politikai nézeteinek megértéséhez, s az itt „kijelölt kör” magában foglalja 1848 márciusáig politikai programjának lényegében egészét.

Történeti irodalmunkban „tisztázott-nak” vélt kérdést, az 1848–49-es forradalom és szabadságharc bukását helyezi új megvilágításba az 1849-es osztrák minisztertanácsi jegyzőkönyvek és Schwarzenberg miniszterelnök hagyatékának áttanulmányozása alapján *Andics Erzsébet* „1849 augusztusa” című cikke a folyóiratnak ugyanebben a számában. A magyar események — az, hogy az osztrákok nem tudták megszervezni az elfoglalt magyar területek közigazgatását, s hogy 1849 július végén megújult a népi ellenállás, és Klapka augusztus elején Észak-Dunántúlon jelentős sikereket ért el —, továbbá az olaszországi hadműveletek elhúzódása és az orosz szövetségesbe vetett hit megrendülése július végén Ausztria politikájában gyökeres fordulatot hozott. Augusztus 12-én kihirdették Itáliában az amnesztiát, 14-én ratifikálták a milánói békeszerződést, majd az augusztus 16-i minisztertanácson elfogadták a várható magyarországi és a velencei kapituláció lényegében azonos elveit. Ezek az elvek kimondják, hogy a kormány irányító tevékenységében jelentős funkciókat betöltő személyek kivételével enyhe igazoltatási eljárást kell folytatni, a hadsereg vezetőinek, tisztjeinek biztosítani kell az emigráció lehetőségét. E tényezők figyelembe vételével láthatjuk, mennyire elhamarkodott volt a feltétel nélküli kapituláció, s hogy milyen nagy Görgey és a békepárt felelőssége, amiért nem törekedtek a fegyverek letételét a minél kevésbé sérelmes feltételekhez kötni. A szerző megállapítását bizonyítja az is, hogy az osztrák minisztertanács, értesülve a kapitulációról, augusztus 20-án ismét

összeült, s a korábbi „rugalmasságát”, „engedékenységét” félretéve, most már kemény, megtorló intézkedésekről hozott határozatokat. A tanulmány nem csak az új források feltárása és egy sokat vitatott probléma új megközelítése miatt érdekes, hanem történetírói módszere miatt is figyelemre méltó. A kisebb részletkutatások eredményeinek egyetemes történeti összefüggésekbe ágyazására, a hadiesemények és a bel-, valamint külpolitika mindenkori összefüggéseire egymástól el nem szakítható voltára az utóbbi évek hasonló jellegű írásai közül talán a leg-szebb példát szolgáltatja.

A dualista Magyarország történetét taglaló cikkek lényegében anyagfeltárássá válalkoztak elsősorban. *Mann Miklós* („Ráth Károly élete és munkássága” 3. sz.) a magyar történettudományos közélet első nagyobb szervezőjéről ír, *Antall József* pedig „Eötvös József Politikai Hetilapja és a kiegyezés előkészítése 1865—1866” című sajtó- és politikatörténeti tanulmányában az első magyar kultuszminiszter gondolatvilágán és politikai tevékenységén keresztül ad bepillantást a kor hazai eszmekörei és azok politikai mozgatói közötti összefüggésekbe. (6. sz.) Ugyanitt közli *Nevelő Irén* azóta már elfogadott kandidátusi disszertációjának egyik fejezetét, „A munkásosztály helyzete Magyarországon az első világháború idején (1914—1917)” címmel. A világháború előtti belpolitikából kiindulva elemzi a munkásosztály életviszonyait, s a gazdag központi valamint vidéki (szolnoki, miskolci stb.) levéltárak anyaga és a rendelkezésre álló korabeli statisztikai, szociális kérdésekkel foglalkozó irodalom alapján mutatja ki, hogy a világháború alatt a munkásosztály sorsában rosszabbodás következett be. Minden szakma dolgozóinak életszínvonalá süllyedt, s a háborús politika jegyében mind jobban visszazorították a munkások politikai törekvéseit is. Helyzetük ilyen alakulása jelentősen hozzájárult elégedetlenségük növekedéséhez, harci kedvük fokozódásához. Csak megemlíteni szeretném, hogy a napjaink történetírása iránt érdeklődőknek nem érdektelen összevetni az évfolyam utolsó számában közölt, „A magyar munkásmozgalom története 1914—1918” című párttörténeti tanulmány fejezetét, a korábban a Párttörténeti Közleményekben és később

könyvekben is megjelent szövegével...

Két Horthy-korszakos és két — elvi kérdéseket is feszegető — népidemokrácia-történeti cikk képviseli a legújabb kori magyar történelmet.

A „területrevíziók” Magyarországnak egyik központi politikai problémája a nemzetiségi kérdés volt. *Tilkovszky Lóránt* tanulmánya [„A nyilasok törvényjavaslata a nemzetiségi kérdés rendezéséről”] (6. sz.) az erre vonatkozó szélsőjobboldali és a Teleki-kormány által kialakított nézetek összecsapását írja le, rámutatva annak a nemzetközi helyzet alakulásában rejlő gyökerére. 1940-ben, a sorozatos német győzelmek hatására a magyar nyilasok is mind jobban aktivizálódtak, mind bátrabban ajánlkoztak fel a náci Németország felé, jelezni akarván ezzel is kormányképességüket. E megélenkülő tevékenységük egyik példája volt a Kárpát-Ukrán területek autonómiájával kapcsolatos nemzetiségi törvényjavaslatuk. A kormány által bevezetni szándékolt területi autonómia helyett — mivel az szerintük a kisebbségben levő magyarság háttérbeszorítását is eredményezné — a „népi önkormányzat” elvének érvényesítését kívánták. A szerző a képviselőházi ülések, bizottsági anyagok és a sajtó alapján igyekszik bizonyítani, hogy a nyilasok részéről ez a német birodalom életerébe történő fokozott beépülést, a náci elvek érvényesítését kívánta Magyarországon elérni. A Teleki-kormány a „történelmi Magyarország” népi önkormányzatokra való szét-törésével, hazafiatlansággal vádolta a nyilasokat, egy szót sem ejtett azonban a német érdekekhez kapcsolódásukról. A nyilasok érdekében Németország sem emelte fel szavát, mivel ők a „népi önállóság”-ot csak a németeknek kívánták, s a más nemzetiségekkel egyáltalán nem törődtek, a nyilasok emellett megőrzött „magyar birodalom” gondolkörével pedig amúgy sem rokonszenveztek. Így 1940 nyarán a nyilasok e törvényjavaslat nyomán kibontakozó parlamenti és hírlapi vitában vereséget szenvedtek, a hazafiatlanság vádjával illették őket, s hamarosan elvesztették tagságuknak majd felét. A vita ugyanakkor tanúsította a Teleki-féle politika csődjét is: az általa is „nemzetietlen” irányzat elleni harcban nem mert nyilvánosan rámutatni annak németbarát voltára.

A Jugoszlávia és a Szovjetunió elleni

magyar hadbalépés körülményeinek eddig nem ismert részleteibe nyújt betekintést *Kun József* forrásközléménye: „A német hadvezetés magyarországi politikájához” (6. sz.). 1941 március végén a magyar és német vezérkar megállapodott, hogy „... a Führer és a kormányzó, illetve a Wehrmacht-egységek és a m. kir. fővezérség közötti összeköttetés fenntartása...” céljából a magyarországi vezérkar mellé beosztanak egy német tábornoki törzset. A törzs négy hónapig — 1941 április-június között — állott fenn, s működéséről a törzs I. parancsörtisztje, Percy Ernst Schramm — jelenleg göttingeni egyetemi tanár, több nemzetközileg is ismert munka szerzője — naplót vezetett, amelynek fentmaradt másolatát átadta közlésre Kun Józsefnek. A több mint negyven gépelt oldalnyi feljegyzés is bizonyítja, hogy a magyar és a német vezérkar között milyen nagy volt az egyetértés, és ez a jó kapcsolat mennyire hozzájárult, hogy Magyarország annyira sietett a Szovjetunió ellen meginduló háborúba belépni. Igen érdekesek azok a részletek is, amelyek a szövetségesek közötti ellentétről, valamint a szövetséges politikusok és katonák helyzetmegítélése közötti különbségekről vallanak. Külön szeretnénk kiemelni a magyar politikai vezetés egyes képviselőinek — pl. Hóman Bálintnak — németbarát magatartására vonatkozó sorok érdekességét. A júliusi előrenyomulás után — mely már a mindennapi haditevékenységben való állandó együttműködést tette szükségessé — a törzsre nem volt szükség többé, tagjait a front különböző pontjaira, a parancsörtisztet pedig a Wehrmacht berlini propaganda osztályára helyezték.

Napjaink egyik legaktuálisabb politikai kérdésének, a gazdaságpolitikának 20 éves fejlődését vizsgálja *Berend T. Iván* „A gazdaságpolitika két évtizedének történetéhez” című tanulmányában, amelyet először a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemnek a felszabadulás huszadik évfordulója alkalmából rendezett tudományos ülészakán olvasott fel (4–5. sz.). Nem tekinteli céljának a felszabadult Magyarország gazdaságpolitikájának minden kérdését elemezni, vagy akárcsak jelezni is, hanem elsősorban az eltelt húsz év gazdaságpolitikai szakaszait megállapítani. Az első periódus 1945–48. E három év tárgyalása során érinti a helyreállítási

feladatokból következő állami beavatkozási politikáját, ennek tökéletesebbé tételét, a kisajátítás során alkalmazott államkapitalista út jelentőségét, és a helyreállítás eredményei mellett jelentkező hibákat is: az extenzív módszerek széleskörű alkalmazását, a nehézipar átlagosnál gyorsabb fejlesztését, a mezőgazdaság fejlesztésére vonatkozó koncepció hiányát. A második periódus az 1948—53 közötti időszak. Kiindulásul utal azokra a nézetekre, amelyek a hároméves terv befejezésének dátumát véve alapul, a korszak határát 1949-ben húzzák meg, elfeledkezve, hogy egy-egy terv „... önmagában nem zár és nem nyit semmiféle külön szakaszt a gazdasági fejlődésben és a gazdaságpolitikában sem” (811. o.). Ebből a szempontból kifogásolható a szintén sokak által elfogadott februári időszakhatár is, amely kétségtelenül az MDP II. Kongresszusa után kezdődő „súlyos hibák elkövetésének szakasza” kezdetét jelzi, de semmiképpen sem jelent fordulatot. A szocialista célok ellenére a gazdaságpolitikát alapvető hibák jellemezték: a területi viszony átalakítása területén érvényesülő irreális sietség, a sztálini iparosítási koncepció mechanikus másolása, az egyoldalú mennyiségi szemlélet, a mezőgazdasági termelés fejlesztésének elhanyagolása — s mindez együtt járt a technikai fejlesztés elmaradásával. E hibák forrása a szerző szerint a politikai indoklások alapján eluralkodó katonai elképzelések érvényesülése volt. Felismerésük, s kijavításuk csak a nemzetközi munkásmozgalom történetében bekövetkezett változással indulhatott meg 1953 nyarán. A dogmatikus gazdaságpolitika bírálatát szakszerűtlenül végezték, s így a valóban megoldást jelentő irányelvek kialakítására sem kerülhetett sor. Kapkodás, tervszerűtlenség jellemezte ennek következtében az 1953—57 közötti időszakot. (Jellemző például, hogy 1953-ban az évi tervet 225 alkalommal módosították. 824. o.) A tényleges fordulat csak 1957-ben következett, amikor a nemzetközi munkásmozgalomban kibontakozó új politika nyomán hazánkban is reális, tudományos alapokra támaszkodó gazdaságpolitika kezdődött: korszerű technikai alapok fejlesztése, szocialista agrárpolitika, a szocialista országok egymás közötti kétoldali kereskedelmének növelése, a gazdasági irányítási rendszerének fokozatos átalakítása, s nem utolsósorban azzal a nézettel való le-

számolás, amely a Szovjetunióban az adott körülmények között kialakított s megmerevített korábbi mechanizmusát a szocialista gazdaság egyetlen megvalósítható modelljeként fogta fel, és az ettől való eltérést revizionizmusnak, a szocializmus útjától való eltérésnek tartotta. Végül Berend T. Iván összehasonlította hazánk gazdasági életének a Horthy-korszak szinte stagnáló és a felszabadulás utáni rohamosan fejlődő szakaszát, utalt ez utóbbi ellentmondásos jellegére, s a fejlődés mai napig tartó folytonosságára.

Balogh Sándor „A Magyar Kommunista Párt értelmiségi politikájának felszabadulás utáni történetéből” című tanulmánya a felszabadulás és a MKP 1946 szeptemberi III. Konferenciája közötti időszakban elemzi a magyar értelmiség politikai arculatát, magatartását, a párt harcát az értelmiségnek a reakciótól való megtestísztéséért és politikai átneveléséért. Noha a párt az értelmiség kommunista rétegén kívül számíthatott más demokratikus pártok értelmisége jelentős részének támogatására, mégis a hazai értelmiség legszélesebb köreiben az újjáépítéssel, az ország demokratikus átalakításával szembeni passzív magatartás volt a jellemző. Az MKP első feladata e téren az ország vezetésében fontos szerepet játszó hivatalnoki, mérnöki, tanári rétegek szélsőjobboldali elemeinek likvidálása volt, amelynek eszközei 1945-ben az igazoló bizottságok, majd a mind nagyobb tömegmozgalmakkal támogatott B-listázások voltak. Szerző a korszaknak ezzel kapcsolatos igen gazdag országos és vidéki sajtóanyaga, pártkiadványai és a MKP KV Titkársága jegyzőkönyvei alapján tárja fel a párt eme akcióinak történetét, eredményeit, s megvalósításának gyakori ellentmondásosságát. Az adminisztratív eszközök kiegészítője volt az értelmiség körében végzett eszmei-politikai nevelőmunka. A Szabad Nép értelmiséggel foglalkozó írásai, a Szikra Könyvkiadó és a Népszava Kiadó marxista kiadványai, a párt Központi Vezetősége által kezdeményezett „értelmiségi eszmecserék”, a fővárosi és vidéki értelmiségi klubok létrehozása, a „Munkások a tudományért — tudósok a munkásokért” mozgalom és az értelmiségi szakszervezetekben kibontakozó kommunista tevékenységnek igen nagy része volt abban, hogy az ország újjáépítésébe mind aktívabban kapcsolódtak be az értelmi-

ség különböző rétegei, s hogy nem kis részük eljutott a kommunisták politikájának megértéséig, a demokratikus újjáépítés igenléséig.

Az egyetemes történet köréből írott cikkek egy része — *Somogyi Éva*: „Az 1896. évi választójogi reform Ausztriában” (6. sz.); *Wittmann Tibor*: „A kubai gazdaság válaszáton 1700—1762” (4—5. sz.); *Balogh Sándorné*: „A Szovjetunió első diplomáciai kapcsolatainak kialakulása Közél- és Középkorban 1917—1921” (3. sz.) —, mint címeik is mutatják, egy-egy részletkérdés megvilágítására törekszenek. A sorból talán politikai-tudományos vonatkozása miatt is *Mérei Gyula*: „A nyugat-európai tőkés integrációs törekvések politikai és gazdasági háttere” című nagyobb lélegzetű tanulmánya (4—5. sz.) emelhető ki. A szerző a kérdés könyvtárnyi anyagából választ ki három neves nyugati szerző művét és azokat egybevetve a hazai és legfontosabb német, francia nyelvű kiadványokkal, igyekszik megmutatni az utóbbi két évtized Nyugat-Európa gazdasági, politikai életének mozgóerőit. Az integrációs törekvések két legfontosabb politikai meghatározója: a szocializmus világszerte fejlődése 1945 után és a nyugati országokban 1945—47 között megélelő demokratikus irányú haladástól való félelem; másrészt, az új kolonializmus, amely amerikai segítséggel igyekszik a Közép- és Kelet-Ázsia, valamint Afrika függetlenségre törekvő államaiban fenntartani a volt gyarmatosítók közvetett gazdasági és politikai befolyását. A nyugati tőkés országok között az összetartó erőkkel szemben szétválasztó tendenciák is hatnak, amelyek a kapitalizmus egyenlőtlen fejlődéséből a piacért folytatott harc állandó meg-megújulásából fakadnak. Ez utóbbi hatását fokozza a szocialista országok politikája is. Hasonló fejlődési vonal rajzolható fel a gazdasági jelenségek vizsgálata alapján is, amelynek magyarázatát „a politika a gazdaság koncentrált kifejezése” törvényszerűség érvényesülése adja. A politikai integráció alapja a tőkés gazdaság ama objektív tendenciája, „amely a nemzeti válaszfalak ledöntése útján nagy területek egybeolvasztása révén, nemzetközi egység megteremtésére irányul”. A „nagy piac” előnyeit a polgári közgazdászok már Adam Smith óta világosan látják, s jelenleg is ez egyik fő érvük az Európai Gazdasági Közösség fenntartása mellett.

Mérei Gyula bizonyítja, hogy az EGK — mint a gazdasági integráció megteremtője — csak átmeneti piacbővülést eredményezhet, s a kapitalista gazdaság állandóan ható tényezőinek (túltermelés és ezáltal a termelésnövekedés ütemének lassulása, a piacok telítődése) érvényesülése folytán a nyugat-európai országokban ismét kezd jelentkezni a gazdasági válságok réme. Ezzel együtt a szervezeteken (EGK, Közös Piac) belül és azokon kívül levő kapitalista országok között 1963 eleje óta az érdekellentétek határozott kiéleződése észlelhető, amely arról tanúskodik, hogy a világtörténelmi fejlődés integrálódási tendenciája kapitalista viszonyok között torzulásmentesen nem érvényesülhet.

Itt kell megemlíteni, hogy a folyóirat korábbi számaihoz, de általában a magyar tudományos folyóiratokhoz viszonyítva is feltűnő, milyen sok külföldi történész kap helyet az új számok hátsójain. A nemzetközileg is elismert gazdaság-társadalomtörténész, *Ruggiero Romano* párizsi professzor egy Budapesten tartott előadását: „Spanyol-Amerika a XVIII. században” (3. sz.) közli; *Miroslav Kropilák*, a Szlovák Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének igazgatóhelyettese pedig a szlovák nemzeti felkelés történetéhez ad néhány új, az egész szlovák történetírásban új szellem érvényesüléséről tanúskodó szempontot (4—5. sz.). Valószínűleg tudatos törekvés, hogy a folyóirat két alkalommal is kapcsolódik az NDK-ban és az NSZK-ban igen nagy vitákat kiváltó úgynevezett Fritz Fischer vitához. Fritz Fischer nyugatnémet történész néhány évvel ezelőtt megjelent és azóta több kiadást megért munkájában — *Griff nach der Weltmacht* — nagy tényanyaggal bizonyítja a „hivatalos” nyugatnémet történész állásponttal szemben, hogy Németország az első világháborúba világhatalmi célkitűzésekkel, ennexiós törekvésekkel lépett be. A 3. szám közli *Immanuel Geiss* bonni egyetemi docens példásan logikus érvelését Németország háborús felelősségét illetően, mivel bizonyítható, hogy „...Berlin adott az osztrákoknak zöld jelzést a Szerbia elleni támadó tervekhez” (417. o.). Mint az *Joachim Petzold* NDK-beli történész beszámolójából kiderül, Nyugat-Németországban igen kevesen hajlandók ezt a háborús felelősséget elismerni, s noha a francia és amerikai tudósok osztják

az egyébként koránt sem marxista Fischer álláspontját, az 1964 októberében Nyugat-Berlinben rendezett országos történészkongresszuson a jelenlevők nagy része elutasította ezt a véleményt (6. sz.).

A külföldi történettudományos közéletbe ad betekintést a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Elnöksége Társadalomtudományi Szekciójának 1964 januárjában „A történettudomány módszertani kérdései” cím alatt megrendezett vitájáról készült beszámoló, mely vita rangosságát a témamegközelítés sokoldalúsága és a referátumok szerzőinek — Fedoszejev, Francev, Minc, Konsztantyinov, Hvosztov, Prosnyev és más világszerte ismert tudós — neve is jelzi (3. sz.). A múlt évben Husz János emlékére — halálának fél évezredes évfordulója alkalmából — rendezett Symposium Hussianum Pragense-ről számol be az utolsó számban Székely György.

A hazai vonatkozású vitacikkek közül Vörös Károly vitaindítónak szánt írását („Néhány szó a történeti műzeológiáról”) és Székely György Horváth Zoltánnak a Kritikában megjelent bírálatára való reflektálását („A

XI. századi magyar egyház megítélésének kérdéséhez” — mindkettő 4—5. sz.) emelnénk ki. Az előbbi hagyományosan művelt múzeológiai társadalomtudományi stúdiumok: régészet, néprajz, művészettörténelem mellé felövő történeti múzeológia tárgyáról ad elvi ki-fejtést, míg Székely György azt bizonyítja, hogy a „Magyarország Története”-t nem lehet elmarasztalni az egyház egyoldalú beállításáért, mert a munka igenis hangsúlyozza megfelelő módon a XI. századi magyar egyház progresszív jellegét, de, noha ezt az összefoglaló szándékkal megírt könyvben részletesen nem bizonyíthatta, csak állíthatta, ezzel együtt a feudális kizsákmányolás egyik legnagyobb hatású megszilárdítója is volt.

E vázlatos átfogás után végül nem érezzük szükségét, külön szólni azokról a rovatokról, amelyek — TÖRTÉNELEMTANÍTÁS, JEGYZET, FOLYÓIRATSZEMLE, KRÓNKA — a történelem bármilyen részterületén dolgozó kutatóknak, tanároknak, érdeklődőknek a magyar történész közéletnek a lehetőséghez képest átfogását igyekszik adni.

Glatz Ferenc